

JOURNALISM

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.8.2.17>

AUTOPOJEZA JAKO CZYNNIK STRUKTUROGENEZY MEDIÓW SPOŁECZNOŚCIOWYCH

Hanna Sukharevska

kandydat nauk z komunikacji społecznej,

starszy wykładowca Katedry Dziennikarstwa i Ukrainoznawstwa

Narodowego Uniwersytetu Gospodarki Wodnej i Zarządzania Przyrodą (Równe, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0001-8938-7915

e-mail: Info.sann@gmail.com

Obecnie sieci społecznościowe zajmują większość przepływów informacji o ruchu internetowym, co więcej, ich interakcja ze środowiskiem zewnętrznym (innymi usługami internetowymi) zmienia cały system. W trakcie własnej strukturogenezy przestrzeń internetowa utworzyła szczególny rodzaj odległego systemu komunikacyjnego – sieć społecznościową. W związku z tym, w nurcie naszych badań, są one najbardziej interesujące, szczególnie interesująca jest tematyka specyfiki funkcjonowania tego systemu, jego zasady i prawa działania. Zmiana struktury sieci społecznościowych przestrzeni internetowej odbywa się poprzez kooperacyjny i wielokanałowy wpływ informacji na nie zarówno programistów, jak i samych użytkowników. Każdy z uczestników komunikacji z siecią społecznościową indywidualnie nie ma wyczerpującej wiedzy na temat sieci jako całości, podczas gdy skumulowana interakcja komunikacyjna wszystkich agentów zaangażowanych w autopojezę tworzy operacyjnie zamkniętą interakcję społeczną. Sieci społecznościowe przestrzeni internetowych są operacyjnie zamkniętymi połączeniami systemów społecznych i technologicznych, które mają złożoną strukturę i duże rezerwy na własną autopojetyczną reprodukcję. Oprócz wielu obiektów przestrzeni internetowej funkcją mediów społecznościowych jest zapewnienie komunikacji. Jednak w przeciwieństwie do innych systemów medialnych, sieci społecznościowe organizują się w wyniku uruchomienia autopojeży, która staje się ich trwałym stanem.

Słowa kluczowe: sieci społecznościowe, komunikacja w sieci strukturogeneza, autopojeza.

AUTOPOIESIS AS A FACTOR IN THE STRUCTURE GENESIS OF SOCIAL NETWORKS

Hanna Sukharevska

Candidate of Sciences in Social Communication,

Senior Lecturer at the Department of Journalism and Ukrainian Studies

National University of Water and Environmental Engineering (Rivne, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-8938-7915

e-mail: Info.sann@gmail.com

Abstract. Today, social networks occupy the largest part of information flows of Internet space traffic, moreover, their interaction with the external environment (other Internet services) changes the entire system. In the course of its own structural genesis, the Internet space has formed a special kind of separate communication system – a social network. Accordingly, in the mainstream of our research, they are of the greatest interest, the topics of the specifics of the functioning of this system, its principles and laws of activity are especially interesting. The change in the structure of social networks in the Internet space is carried out due to the cooperative and multichannel informational impact on them by both developers and users themselves. Each of the separate participants in communication with the social network does not have comprehensive knowledge of the network as a whole, while the combined communicative interaction of all agents participating in autopoiesis, forms an operationally closed technosocial unity. Social networks of the Internet space are operationally closed connections of social and technological systems, which have a complex structure and large reserves for their own autopoietic reproduction. Along with many objects of the Internet space, the function of social networks is to provide communication. However, unlike other media systems, social networks are organized as a result of the launch of autopoiesis, which becomes their permanent state.

Key words: social networks, network communication structuregenesis, autopoiesis.

АУТОПОЕЙЗИС ЯК ФАКТОР СТРУКТУРОГЕНЕЗУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

Ганна Сухаревська

кандидатка наук з соціальних комунікацій,

старший викладач кафедри журналістики та українознавства

Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-8938-7915

e-mail: Info.sann@gmail.com

Сьогодні соціальні мережі займають найбільшу частину інформаційних потоків інтернет-трафіку. Навіть більше, їх взаємодія з зовнішнім середовищем (іншими сервісами інтернету) змінює всю систему. В ході власного структурогенезу Інтернет-простір утворив особливого роду відокремлену комунікативну систему – соціальну мережу. Відповідно, в контексті нашого дослідження вони становлять найбільший інтерес, особливо цікавою є тематика специфіки функціонування цієї системи, її принципи і закони діяльності. Зміна структури соціальних мереж інтернет-простору здійснюється за рахунок кооперативного та багатоканального інформаційного впливу на них як розробників, так і самих користувачів. Кожен з учасників комунікації з соціальною мережею окремо не має вичерпних знань про мережу загалом, тоді як сукупна комунікативна взаємодія всіх агентів, що беруть участь в аутопейзисі, утворює операціонально замкнену техносціальну єдність. Соціальні мережі інтернет-простору являють собою операційно замкнуті сполуки соціальних і технологічних систем, які володіють складною структурою і великими резервами для власного аутопейстичного відтворення. Поряд з багатьма об'єктами інтернет-простору, функцією соціальних мереж є забезпечення комунікації. Однак, на відміну від інших медіасистем, соціальні мережі організовуються в результаті запуску аутопейзиса, який стає їх перманентним станом.

Ключові слова: соціальні мережі, мережева комунікація стуктурогенез, аутопейзис.

Вступ. В ході структурогенезу Інтернет-простір утворив особливого роду відокремлену комунікативну систему – соціальну мережу. Сьогодні соціальні мережі займають найбільшу частину інформаційних потоків інтернет-трафіку. Навіть більше, їх взаємодія з зовнішнім середовищем (іншими сервісами інтернету) змінює всю систему. Відповідно, в контексті нашого дослідження вони становлять найбільший інтерес, особливо цікавою є тематика специфіки функціонування цієї системи, її принципи і закони діяльності.

Тут варто зазначити що основа зв'язку, об'єднуючого користувачів телекомунікаційних мереж у соціальну спільноту, завжди об'єктивна. Стосовно спільноти кіберпростору це може бути зацікавленість у безперебійному функціонуванні інфраструктури глобальних мереж, підключення до комп'ютерних і стільникових мереж, питання свободи розповсюдження інформації, різноманітності інформаційних ресурсів та інші параметри об'єктивної соціальної реальності.

Саме тому соціальні спільноти у віртуальному просторі об'єктивні за своєю природою, і на них розповсюджується дія тих самих законів і детермінацій. В цьому сенсі не можна не погодитись з Є. Лавренчуком, який зазначає, що «соціальне співтовариство кіберпростору є формою суспільного життя людей, що вперше в історії людства має глобальний, наднаціональний, надкласовий і надполітичний характер. При цьому локальні спільноти можуть мати національну специфіку, відображати особливості політичних режимів своїх країн, і в цьому полягає один з проявів діалектики соціальних відносин у віртуальній реальності»(Лавренчук, 2011: 28).

Як пише дослідник, «механістичне зіставлення різних спільнот або технологічних рішень, яке використовуються цими спільнотами для здійснення процесів комунікації, не може дати об'єктивну картину соціальних відносин у віртуальних мережних співтовариствах, бо ці спільноти не просто співіснують і використовують ті або інші технології, а переплетені безліччю соціальних зв'язків. Сам кіберпростір кожному мить змінює свою структуру: з'являються і припиняють своє існування інформаційні ресурси, і відповідно, з'являються і припиняють своє існування віртуальні мережні співтовариства, змінюють свій напрям інформаційні потоки, створюються нові технології обробки і передачі інформації»(Лавренчук, 2011: 34).

Важливо відзначити, що розвиток мікросоціальних спільнот, попри все різноманіття їх функціонування, підкоряється закономірностям розвитку великих соціальних груп кіберпростору. При цьому функцію форми можуть виконувати лише такі чинники, які володіють властивістю створювати відносно певні залежності, під дією яких розгортаються змістовні процеси. Межі соціальної системи віртуальних мережних співтовариств якраз і створюють вказану сферу. Змістовні ж процеси передачі та обробки комп'ютерної інформації пов'язані із взаємодією віртуальних співтовариств. Однак за якими законами вони функціонують? Розглянемо це детальніше.

Основна частина. Взагалі дослідження проблем створення і функціонування мережевих співтовариств почалися на Заході на початку 90-х років.

У них фігурували такі терміни, як:

- **“virtualcommunity”** (віртуальне співтовариство), вказуючи на віртуальний характер агрегації людей у кіберпросторі;

- **“onlincommunity”** (співтовариство онлайн, співтовариство «на зв'язку») – термін використовується на протиставлення off-line співтовариствам, як такий, що вказує на інтерактивність спілкування і взаємодії людей у кіберпросторі, в реальному часі (Лавренчук, 2011: 39).

Однак основним поняттям стало поняття “community”, що означає «співтовариство». Звернемось до історії цього поняття.

Так, ще Ф. Тьонніс (1887 р.) описав відмінності між поняттями суспільство (Gesellschaft) і спільнота (Gemeinschaft). Цей останній аспект соціальних відносин був поставлений у контекст сучасності і дегенерації традиційних соціальних структур. Процес урбанізації й індустріалізації повинен був призвести до руйнування традиційного співтовариства з його безпекою і інтимністю взаємостосунків (Тенніс). Проте поява Інтернету змінила цю ситуацію.

Співтовариство, що склалося в кіберпросторі, укріплює колективність інтересів, що звичайно пов'язано з темою дискусії. Це може привести до колективного відношення (духу нашого віртуального кола) і прояснити соціальні зобов'язання. Так, комп'ютерно-опосередковане спілкування може допомогти зрозуміти природу комунікації. Це стосується як наших міжособистісних стосунків («діадні соціальні стосунки»), так і природи співтовариства (мережі соціальних відносин). Віртуальні співтовариства включають усі вимірювання співтовариства: економічні, політичні, соціальні і культурні.

На думку Є. Лавренчука, «для розуміння поведінки системних об'єктів, а до такого роду об'єктів належить і соціальна спільнота кіберпростору, головним є принцип цілісності. Відповідно до цього принципу властивості системи як цілого неможливо звести до суми властивостей, що становлять її частини, до яких належать віртуальні мережні співтовариства і окремі користувачі. Всі елементи, процеси і відносини усередині системи залежать від структурного принципу організації цілого: протоколів комунікації між комп'ютерами, систем реєстрації доменних імен, наявності ліній зв'язку між континентами і так далі» (Лавренчук, 2011: 42).

Системні якості соціальної системи кіберпростору виявляються тільки на рівні цілісності, вони визначаються структурою цілого, їх не можна звести до діяльності окремих підсистем або віртуальних мережних співтовариств, а також індивідів і соціальних інститутів, що входять до них. Однак системний підхід, який пропонує дослідник, на нашу думку, вже сьогодні не є адекватним методологічним інструментарієм для розгляду. Потрібен інструмент, який пояснює не саму систему, а принцип її функціонування, відтворення. Звернемося до роботи Н. Лумана і заявленої нами ідеї, що для розуміння законів функціонування мережних співтовариств може бути корисним запропонований ним термін – аутопойезис.

Так, в «Аутопойезисі соціальних систем» Н. Луман пише, що суть комунікації полягає у процесах, які рекурсивно виробляються і відтворюються комунікативною мережею і не можуть існувати поза нею» (Luhmann, 1990: 54). Таким чином, подібні комунікації є аутопойетичними, тобто самовідтворюючими. Кожна комунікація породжує інформацію, яка своєю чергою породжує нові комунікації. Мережа як ціле, таким чином, породжує сама себе, тобто є аутопойетичною. Повторюючись завдяки безлічі зворотних зв'язків, комунікації породжують загальну систему переконань, пояснень і цінностей, яка підтримується подальшими комунікаціями. Через посередництво такого загального інформаційного контексту суб'єкти висловлюють свої ідентичності – так мережа вибудовує свої власні кордони. Але це не фізичний кордон, подібно клітинній мембрані. Таку межу можна назвати межею очікувань, конфіденційності та лояльності. К. Фрітшоф показує, що ці кордони постійно підтримуються і переглядаються самою мережею (Фрітшоф, 2004).

«Соціальні мережі в цьому сенсі також породжують елементи, які стають їх структурними компонентами», – стверджує Є. Лавренчук. Вони виробляють смисли, які стають предметом обміну між користувачами. Подібно до метаболічної мережі клітини вони демонструють стійкість до змін зовнішніх умов. Отже, мережі зазнали значних змін, виявивши раніше невідомі спроможності зберігати і обробляти інформацію, встановлювати зв'язки між ідентичністю і диференційованістю. Соціальні мережі, які аутопойетично конституюють себе за допомогою розрізнення медіума та форми, створюють диференціації, які породжують комунікації. Таким чином, аутопойетичність соціальних мереж знаходить вираз у тому, що ці системи самі в змозі встановлювати і змінювати свої елементи за допомогою реляційних процесів. Відтворення соціальних мереж – це не повторення вже існуючої раніше організації, а постійне відтворення нових елементів, пов'язаних з уже існуючими.

У них за кожною комунікацією, яка виробляється, слідує інша неідентична комунікація, але вона відповідає загальному комунікативному коду системи, його змістам і завжди визначена наперед, до того, як відбулася комунікація. Ми погоджуємося, що система, що має лише одну повторювану комунікацію, втратила б сенс: вона перестала б залишатися системою через свою недостатню комплексність. Однак їх аутопойезис не передбачає відтворюваність будь-яких конкретних (заздалегідь визначених) причин та умов конституювання систем.

Тому соціальні мережі, на думку Є. Лавренчука, виступають не тільки як самореферентні, але й як аутопойетичні системи. Для аналізу інтернету як середовища, що породжує унікальну комунікативну культуру, необхідно виділити фундаментальні основи, свого роду розрізнення, на яких ця структура відбудовується, а саме: інформаційні бази даних, комунікаційні системи і пошукові системи (Лавренчук, 2011). Соціальні мережі, будучи структурними елементами інтернету, включають в себе компоненти всіх трьох названих основ. Своєю чергою комунікаційний складник соціальних мереж визначається Є. Лавренчуком як основний, оскільки історично склалося так, що електронні мережі розвинулися з комунікаційних майданчиків, що відтворюють за допомогою комп'ютерної технології саме людські зв'язки. Аргументуючи останнє твердження, він підкреслює, що розвиток мережних інтернет-структур за типом схожий з поведінкою відкритих систем, описаних у синергетиці, де до такої ознаки, як відкритість системи, додаються ще дві – нелінійність системи та її знаходження на великій відстані від стану рівноваги.

Таким чином, як стверджує Є. Лавренчук, «у якості ефектів «у відповідь» глобалізації в інтернеті виникають гетерогенність, фрагментація і індивідуалізація». (Лавренчук, 2011). Тому, з одного боку, міжкультурна мобільність, що продукується інтернет-простором, немислима без трансляції, яка важлива для розуміння загального сенсу та для позначення змістовних мовних відмінностей. Завдяки цьому трансформуються і змінюються практики комунікації, які в соціальних мережах «характеризуються фрагментарністю, знакозаміщенням (смайлики), полістилістичністю, симулятивністю, декларативністю, мають іміджевий або технічний характер, орієнтовані на трансідентичність (глобоіндивідуалізацію) і є маркерами соціально-психологічних змін особистості, меланж-ефекту реальних і віртуальних ролей та статусів, гібридизації ідентичностей» (Настояща, 2018: 125).

Соціальні мережі можуть бути представлені лише комунікативно, однак не слід сприймати як соціальну мережу одну з самостійних підсистем, що забезпечують комунікації (як, наприклад, програмний код). У зв'язку з цим можна визначити мережі як систему комунікацій, що забезпечуються нею ж. Зовнішнім середовищем щодо такої системи комунікацій є і психічні системи, і технологічні засоби підтримки комунікативних актів, і структура соціальних взаємин. Так, одні системи виробляють інші системи. Це дозволяє визначити їх як замкнуті утворення, оскільки вихідна мета – комунікація – є завершальною метою соціальних мереж. Комунікації роблять можливими самі комунікації. Відповідно, технологічні комунікації провокують (здійснюють запуск) комунікації психічних систем, а разом вони запускають комунікації соціальних систем. У такій «взаємній провокації» стикаються кілька масивів випадковостей у значенні подвійної контингенції, яка, з одного боку, демонструє «залежність від» (contingent), тобто приводить орієнтацію комунікацій на загальний для них комунікативний код, з іншого – відкриває можливість становлення інших властивостей цієї системи, які раніше не проявлялися. Подвійна контингенція в питанні соціальних мереж інтернет-простору є сигніфікатором як заперечення будь-якої неможливості (заперечення будь-якої заборони), так і запереченням будь-якої визначеності (необхідності) їх розвитку.

Результати і обговорення. Таким чином, соціальні мережі інтернет-простору, що включають в себе технічні пристрої, технологічні рішення, комп'ютерні програми, інтереси і потреби користувачів, їх соціальні зв'язки, емоційні світи людей, ком'юніті, можуть бути розглянуті в самореферентних термінах. На відміну від безпосередніх комунікативних мереж, соціальні мережі інтернет-простору мають додаткові властивості – це віртуальність, інтерактивність та мультимедійність – завдяки яким їх учасники можуть одночасно використовувати різні моделі і алгоритми подачі обробки і інформації. Також вони, перебуваючи в одному місці, можуть бути скрізь і всюди, використовувати гіпертекст, різні мультимедіа, отримувати інформаційні потоки з безлічі різних джерел та реагувати будь-яким дієвим (конкретним, але не завжди одноманітним) чином на них. Таке розрізнення значимо в аналізі віртуалізації соціальних мереж. «Образ уніфікованої пропорції між відчуттями довгий час вважався ознакою нашої раціональності та в комп'ютерну епоху він може стати таким знову», – прогнозував М. Маклюєн (Маклюєн: 2005, 39). Автор «Розуміння медіа» пояснював це тим, що з розвитком технологій з'явиться можливість програмувати такі пропорції між відчуттями, які наблизяться до стану свідомості. І хоча ми не можемо стверджувати, що розумність є характерною рисою соціальних мереж, ми відзначаємо, що деякі ознаки, які є наслідком їх автономності, безпосередньо впливають на суб'єкта – на його ідентичність, що видається окремою темою.

Зміна структури соціальних мереж інтернет-простору здійснюється за рахунок кооперативного та багатоканального інформаційного впливу на них як розробників, так і самих користувачів. Кожен з учасників комунікації з соціальною мережею окремо не має вичерпних знань про мережу загалом, тоді як сукупність комунікативна взаємодія всіх агентів, що беруть участь в аутопойезисі, утворює операціонально замкнуту техносціальну єдність. Процес, який призводить до формування власних значень системи, використовує необмежену кількість рекурсії комунікативних актів користувачів, внаслідок чого будь-яка комунікація в мережі примикає до попередньої, використовуючи при цьому результати минулого процесу. Таким чином, формується автономний структурогенез соціальних мереж, що непередбачувано розширює власний простір модуляції символів, а також способів оперування і залучення в них користувачів. Ця єдність відрізняється від того, що традиційно визначається як використання технологічного пристрою. Комунікація систем пристосовується тільки до власної системи розрізень і, відповідно, – значень. Попри взаємодії з зовнішнім середовищем, вона не є пристосуванням до зовнішнього світу і не приймає в себе його розрізнення. Імпульси, що виходять із зовнішнього середовища, отримують свій відгук у мережі лише в тому разі, якщо вони відбираються самою мережею, тобто якщо соціальна мережа внутрішніми селективними механізмами перетворює їх на інформацію.

Висновки. Звертаючись до результатів нашого аналізу, слід зазначити, що оскільки комунікація в соціальних мережах призводить до координування поведінки користувачів, вона виробляє подвійний результат: призводить до виникнення ідей та смислових контекстів, а також правил поведінки, або, висловлюючись мовою соціальних теоретиків, до соціальних структур, які зумовлені різноманітними функціоналами. Структурно-функціональні характеристики мережі Інтернет констатують його не як жорстко центровану і ієрархічну систему управління, а як систему, побудовану за рахунок розподілу, операціональної взаємодії. Інакше кажучи, атрибутивною для інтернету є мережевий, а не ієрархічний принцип організації. Ця обставина спричинила принципово значущі наслідки для всієї інформаційної і комунікаційної культури. Таким чином, соціальні мережі інтернет-простору являють собою операційно замкнуті сполуки соціальних і технологічних систем, які володіють складною структурою і великими резервами для власного аутопойетичного

відтворення. Поряд з багатьма об'єктами інтернет-простору, функцією соціальних мереж є забезпечення комунікації. Однак, на відміну від інших медіасистем, соціальні мережі організуються в результаті запуску аутопойезиса, який стає їх перманентним станом. Ця характеристика соціальних мереж дозволяє визначити їх як принципово не завершені і такі, що не збігаються з якимось фіксованим сутнісним станом їх структури.

Список використаних джерел:

1. Лавренчук Е.А. Аутопойезис социальных сетей в интернет-пространстве : диссертация ... кандидата философских наук : 09.00.11 / Лавренчук Егор Александрович; [Место защиты: Рос. гос. гуманитар. ун-т (РГГУ)]. Москва, 2011. 186 с.
2. Маклюэн Г.М. Понимание медиа: Внешние расширения человека / Пер. с англ. В. Николаева; Закл. ст. М. Вавилова. Москва ; Жуковский : «КАНОН-пресс-Ц», «Кучково поле», 2003, с. 464.
3. Настояща К.В. Комунікативні практики соціальних мереж: фактори та вектори трансформації. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2018. Вип. 77. С. 118–126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/staptp_2018_77_14.
4. Тённис Ф. Общность и общество. Социологический клуб «Экстрим». URL: http://sociology.extrim.ru/tennis_obshnost.htm.
5. Капра Ф. Скрытые связи. Москва, 2004. С. 52.
6. Luhmann, N. The Autopoiesis of Social Systems. Essays on Self-Reference. New York, 1990. P. 79.

References:

1. Lavrenchuk, E.A. (2011), Autopoiesis sotcialnykh setei v internet-prostranstve [Autopoiesis of social networks in the Internet space], PhD diss. (philosoph. sci.), Russian State University for the Humanities (RGGU), Moscow, 186 p. [in Russian]
2. McLuhan, G.M. (2003), Ponimanie media: Vneshnie rasshireniia cheloveka [Understanding Media: External Human Extensions], KANON-press-Ts, Moscow, p. 464. [in Russian]
3. Nastoiashcha, K.V. (2018), Komunikatyvni praktyky sotsialnykh merezh: factory ta vektory transformatsii [Communicative practices of social networks: factors and vectors of transformation], Sotsialni tekhnolohii: aktualni problemy teorii ta praktyky, issue 77, pp. 118–126. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/staptp_2018_77_14 [in Ukrainian]
4. Tönnies, F., Obshchnost i obshchestvo [Community and society], Sotciologicheskii klub "Ekstrim". Retrieved from: http://sociology.extrim.ru/tennis_obshnost.htm [in Russian]..
5. Capra, F. (2004). Skrytyesvizi [Hidden connections], Moscow. p. 52 [in Russian].
6. Luhmann, N.(1990). The Autopoiesis of Social Systems. Essays on Self-Reference. New York, p. 79.